

HETERONORMATİF NESNELER DİYARINDAN KAÇIŞ: KUIRLEŞEN ÜRÜNLER ve TASARIMIN SINIRAŞIMI

Adnan Faysal Altunbozar

Can Altay, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü

Gizem Öz, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü

Endüstriyel tasarımın evrensel kümesinin tüm kullanım nesnelere kapsadığı kabul edilir. Bu kapsayıcı durumun aksine, Uluslararası Endüstriyel Tasarım Konseyi'nin yaptığı tasarım tanımını odak noktasına problem çözme, yenilik ve ticari başarıyı alır. Tasarım alanındaki bu faydacı yaklaşım kendi normalini oluşturur ve birtakım nesnelere ötekileştirir. Bu nesnelere, beraberinde taşıdıkları anlamları, üretim-tüketim biçimleri, ya da işlevleri nedeniyle normalin dışında katarlar. Bu alternatif olma durumu nesnenin birincil özelliği olmasa da, herhangi bir koşuldaki farklılığı, ideal olana uygun olmayışı, onu ana akım düzenden ayırır. Kuir (*queer*) kuram, bu ayrıklaşma, ötekileşme, dışarıda bırakılmanın farklı bağlamlarda anlamlandırılmasına izin verir. Bir krize işaret eden, normali tekinsizleştiren bu gibi kuir nesnelere tasarım tartışmasına dahil etmek, tasarım söyleminin kurduğu sınırları görünür kılacaktır. Bu bildiride tasarımın ürettiği pratikler ve söylemlerle dışarıda bırakılan bazı nesnelere, yine tasarım pratiklerinde benimsenen araştırma yöntemleri ile incelenecektir. Bu yöntemlerin ötekileşen nesnelere uygulanmasından doğacak çatışma, bir uzlaşma arayışındansa, tasarımı dışarıda bıraktıklarıyla yüzleştirerek, çizdiği sınırlarını görünür kılmayı amaçlar. Ana akım uygulamalarda sınır dışı bırakılan durumlara işaret eden nesnelere üzerinden, tasarımın sınırlarını sorgulamayı amaçlıyoruz. Sahip oldukları çeşitli özellikleri sebebiyle düzeni kıran ve kuirleşen nesnelere, bu özellikleri üzerinden tasarım araştırmalarında kullanılan yöntemlerle irdelenecek ve ürün tasarımının bazı temel varsayımlarına meydan okunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kuir nesnelere; ürün tasarımı; tasarımın ötekisi; tasarımda sınır aşımı; *queer*; kuir kuram.

KUIR NESNELER ve TASARIMIN KUIRLEŞMESİ [1]

Endüstriyel Tasarım ve Tanımı

Endüstriyel tasarımın çalışma alanı gündelik hayatta karşılaştığımız en basit nesnelere, modern tıbbın kullandığı yüksek teknolojiye beden protezlerine, ev aletleri, çalışma ve iletişimde kullanılan karmaşık nesnelere, şehir hayatını kurgulayan kent mobilyalarına yapay çevreyi oluşturan tüm nesnelere dünyayı kapsamaktadır. Günümüz dünyasında endüstriyel tasarım, sadece büyük endüstrilerin seri

üretim ve tüketim ağına dahil olan fiziksel nesnelere değil, bu ürünlerin eklemlendiği sistemleri, kullanıcı deneyimini ya da daha küçük ölçekte zanaata yaklaşan üretim biçimleriyle üretilen ürünleri de konu edinir. Gelişen endüstriyel üretim sistemleri, yeni/sayısal üretim olanaklarının yaygınlığı, kitle iletişim araçlarının gündelik hayata yayılması, yeni yaşam eğilimleri ve bu durumların oluşturduğu ihtiyaçlar ve beklentiler mesleğin kapsamını her geçen gün artırmaktadır (Altay, 2016). Bu geniş çerçevede endüstriyel tasarımın çalışma alanının sınırlarını netleştirmeyi zorlaştırarak mesleğin güncel tanımını genişletmektedir.

Tasarımın bu kapsayıcı durumu aksine, çeşitli ulusal ve uluslararası tasarım kurum ve topluluklarının yaptığı endüstriyel tasarım tanımlarının içeriği her ne kadar genişletilmiş, güncellenmiş olsa da normatif sınırlar oluşturmaya devam eder. ICSID'in [2] 2015'te kararlaştırdığı endüstriyel tasarım tanımı problem çözme, inovasyon ve ticari başarıyı odak noktasına alır, tasarımcıların hayat kalitesini iyileştirmeye olan sorumluluğuna vurgu yapar.

Yerel kaynaklarda bu tanım bir miktar değişmekle beraber geçerliliğini, paralellliğini korumaktadır. 1988'den beri faaliyette olan ETMK (2016) [3], meslek tanımını yaparken, tasarımın teknolojiyi insancılaştırması üzerinden kullanıcı ve üreticiye yönelik bir faydacılık önermektedir:

“Endüstriyel tasarım, endüstride üretilen, nihai kullanıcıya yönelik ürünlerin, işlevsellik, hedef kitlenin beğenisine ve kullanıcının ihtiyaçlarına uygunluk gibi ölçütleri gözeterek fikren geliştirilmesi ve üretime uygun yeni bir ürün olarak projelendirilmesidir.”

Bu tanımların yapılma amacı, belirsizliği yok etmek ve tasarımı tekrar edilebilir, çalışan, verimli bir formüle dönüştürmektir. Freud (2000, 85) düzen ile ilgili şöyle der:

“Düzen bir tekrar etme mecburiyetidir. Bir şeyin ne zaman, nerede, nasıl yapılacağı önceden bir kural ile belirlenir. Bu sayede aynı durum ortaya çıktığında hiç çekinmeden yapılması gereken yani kuralın emrettiği şey yapılır.”

Fakat düzen, verimliliği getirmenin yanı sıra beraberinde taşıdığı kurallar ve önerilerle kendi sınırlarını da oluşturmaya başlar.

Nesnelerin Kuirliği / Ürünlerin Kuirleşmesi

Tasarım üzerine yapılan tanımlardaki faydacı yaklaşım tasarımın ana eksenine, doğru, düzenli, yararlı, işlevsel olanı yerleştirir. İnsan hayatını iyileştirmeyen, ticari kâr getirmeyen ise dışarıda kalır. Nesnenin beraberinde taşıdığı anlamı, yerine getirdiği işlev, biçim, üretim-tüketim ağları öngörülenin ya da kabul edilenin dışında ise nesne ötekileşmeye başlar. Alternatif olma durumu nesnenin birincil özelliği olmasa da herhangi bir koşuldaki farklılığı, ideal olana uygun olmayışı onu ana akım düzenden ayırır.

Bu ayrıklaşma, marjinalleşme durumu kuir (*queer*) ya da kuirleşme (*queering*) olarak tanımlanabilir. Kuir, zamanında eşcinselliği ifade eden/aşağılayan bir argo

kelimeyken artık akademik platformlarda gey ve lezbiyen çalışmalarından doğan bir teori modelini tanımlar (Jagose, 1997). Kuir pek çok olasılığın birbirine girdiği, boşluk, çakışma, ahenk ve ahenksizliğin, yanılğı ve anlam gibi öğelerin meydana getirdiği, monolitik biçimde ifade edilemeyen, herhangi birinin toplumsal cinsiyeti ve cinselliği olarak ifade edilir (Sedgewick, 1993). Fakat herhangi bir kimlik kategorisini tanımlayan ya da bir kategori içinde sıkışıp kalmış bir kavram olmadığından, bu konuya ilişkin sayısız tartışmada farklı biçimlerde kullanılabilme potansiyeline sahiptir (Jagose, 1997). Kuirin esnek, belirsiz ve devingen bir yapısı vardır. Butler (2013, 127) kuirin yapısını “her zaman yeniden tertiplenebilen, bükülebilen, çarpıtılabilen, bir önceki kullanımından, acil ve genişleyen amaçlar doğrultusunda, kuirleştirilebilen” olarak tanımlar.

Kuir krizin kendisine ve kriz potansiyeline tekabül eder (Uslu, 2014). Biz de, nesnelere kuirliği, ürünlerin kuirleşmesi üzerine bahsetmek, tartışmak için bir örnek nesnelere dizisini şu karakteristik özellikler üzerinden sıraladık:

- ne olduğu anlaşılmayan
- ana akım üretimin/tüketimin dışında kalan
- işlevi hakkında bilgi vermeyen
- öngörülen bağlamın dışına çıkan
- bedeni farklı yönlendiren
- işlevini yerine getiremeyen
- kafa karıştıran
- bağlamı kuir olan
- işlevi kabul görmeyen
- görünümü kabul görmeyen
- normalin dışında kalan
- kısa ömürlü
- çok uzun ömürlü
- güvenilir olmayan
- eksik olan
- yönelim kaybı yaratan
- dengesiz olan
- değersiz olan
- öteki olan

Bu liste bir kategorik dizi oluşturmaktan ziyade üzerinde uzlaşamayan, uzlaşmaya yanaşmayan durumların tamamlanmamış bir temsilidir. Uslu (2014, 14) kuirin Türkçe anlamlandırmasını yaparken şöyle der:

“Eğer queer için Türkçe karşılık olarak ‘cinsi-bozuk’ demeyi tercih edeceksek, bu kelime dizimindeki ‘cinsin’ cinsiyet anlamının da ötesinde taksonomik bir sınıflandırmaya, yani, birbirine benzeyen niteliklere sahip türler topluluğuna gönderme yaptığımızı düşünerek kategorileştirilememenin kendisine tekabül ettiğini varsayabiliriz.”

Yani kuir olanı ya da kuirleşmeyi bir tanım ya da formülle okumak mümkün değildir. Kuir bir kategori olmaktan çok bir *olasılıklar alanı* olarak tanımlanır (Edelman, 1994). Bu nedenle nesne ve ürün bağlamında da bir kategoriye işaret etmez. Kuir, tam olarak nereye işaret ettiği bilinmeden o noktaya dikkat çekmenin bir yoludur (Jagose, 1997).

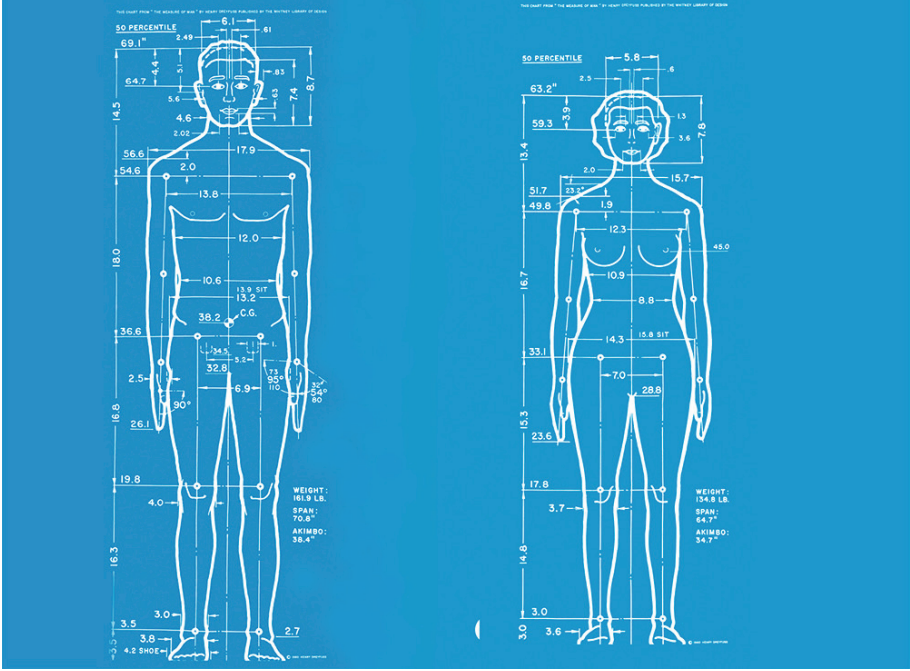
Ürünlerin / Üretimin Normativitesi

Ürünler belirli şartlara, normlara uygun olacak şekilde üretilirler. Böylece mevcut üretim-tüketim ağına kolayca dahil olabilirler. Ana akım düzenin standartlarına göre boyutları, işlevleri, üretim-tüketim biçimleri, malzemeleri belirlenir. Yirminci yüzyılda kitlesel üretimin artmasıyla endüstrinin üretim, tüketim, ticaret, organizasyon kanalları arasında bir uyumun sağlanması ihtiyacı kaçılmaz olarak standardizasyonu beraberinde getirir (Heskett, 1980; Brulé ve Kazi-Tani, 2015). Verim fikri öylesine büyük bir şevkle takip edilir ki birçok üretici hiç eleştirmeden mekanize yöntemleri uygulamaya koyar ve her türlü ürünün ve üretim biçiminin içine işler. Endüstriyel üretimin ölçeğinin ve ticari organizasyonların da kat kat büyümesi ile standardizasyon anlayışı kendini genişletir (Heskett, 1980). Bireyler ve toplum içerisindeki ilişkilerin gitgide üretime bağlı hale gelmesiyle mekanizasyon hayatın bütün alanlarına sızmaya başlar. Dolayısıyla sadece ürün ve üretim biçimleri değil, kullanıcının yani insanın da standartlaştırılmasını beraberinde getirir (Giedion, 1948). Taylor ve Gilbreths, Neufert, Dreyfuss gibi çeşitli tasarımcı ve mimarlar *yeni insan* projesi, yani beden belirlenmiş ölçü ve geometrilerle standardizasyonu, üzerine çalışırlar (Resim 1 ve Resim 2). Foucault'nun adlandırdığı, disiplinler iktidar karşısında özne ve birey olamayan *uysal bedenler*, endüstrinin ihtiyaçları doğrultusunda, endüstrinin kendisi tarafından üretilir (Brulé ve Kazi-Tani, 2015) (Resim 3).

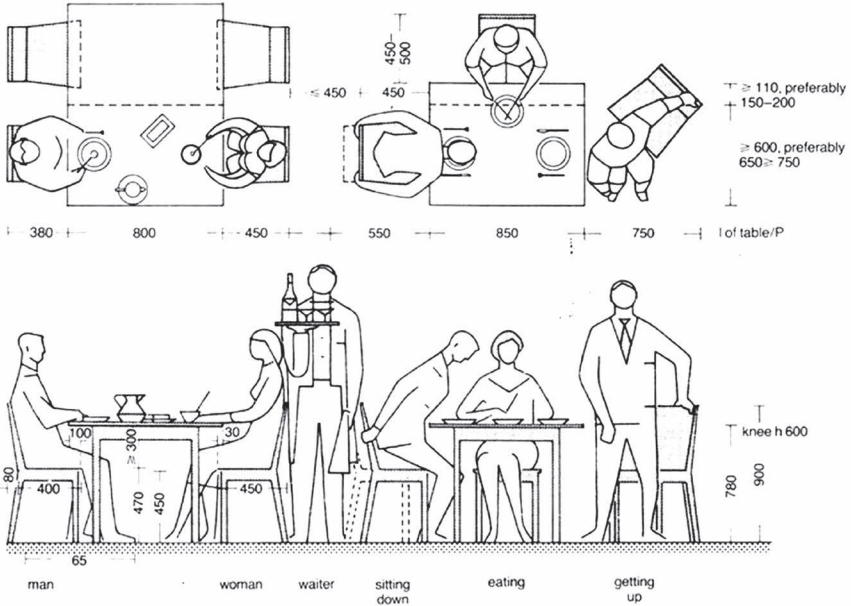
“Bizim işimiz Joe ve Josephine’i çevreyle uyumlu hale getirmek. Bu süreç insan mühendisliği olarak da tanımlanabilir.” (Dreyfuss, 1955)

İnsanın kendisine kadar varan bu standardizasyon ve normalleştirme anlayışı heteronormativiteyi de tekrardan vurgular. Heteronormativite insanlık ve heteroseksüelliği eş tutarak hem biyolojik hem de toplumsal olarak ikili cinsiyet yapısının doğruluğunu savunur ve hegemonyacı karaktere sahip olmayan bireyleri ötekileştirir (Warner, 1993; Rubin, 2014).

Normatif standartlar nesnelere sadece fiziksel olarak etkilemez, aynı zamanda nesnelere bedeni nasıl yönlendireceğini de belirler. Dur tabelasının bir kavşakta ne zaman, ne yapmamız gerektiğini söylemesi gibi, tasarım nesnelere de bedene birtakım mesajlar, yönlendirmeler verir. Bu mesajlar nesneye tasarımcının niyetleri doğrultusunda kodlanır. Bu kodlar ise normatif sonuçlar doğurur (Ulrich, 2015). Bir masanın etrafında nasıl toplanılacağı, bir koltuğun hangi oturma biçimini önerdiği biçimsel olarak bellidir. Bedenlerin nesnelere karşısındaki yönelimleri, normatif ürünlerde toplumsal normları yeniden üretir. Örneğin mobilyalar nerede uyuyacağımızı, nerede oturacağımızı, nerede yemek yiyeceğimizi dikte

Resim 1. Henry Dreyfuss'un (1955) *Designing for People (İnsanlar için Tasarlama)* kitabından idealize edilmiş insan modelleri; Joe ve Josephine

Resim 2. Neufert'in (2014) *Yapı Tasarımı* kitabından ideal yemek masası ölçülerine dair bir şema

eden araçlara dönüşür (Ahmed, 2006). Dikdörtgen bir yemek masası, bir aile düzeni ve başında bulunan bir iktidar figürü önerisi sunar. Ya da kurulu bir çocuk odası düzeninde kız ve erkek çocuklarına belirlenen cinsiyet rollerini okumak mümkündür. Nasıl yaşayacağımızı, yaşamamız gerektiğini bu ürünler üzerinden öğreniriz.

ÜRÜNLERİN KUIRLEŞMESİNİ TASARIM ÜZERİNDEN ARAŞTIRMAK

Araştırmanın Amacı

“Asıl sorun kuir bir çizgi bulmak değil, kuir anların yarattığı sapma karşısında yönelimimizin ne olacağıdır. Eğer nesne kayarsa, tersi yüzüne dönerse, tuhaflaşırsa, yörüngesinden sapsa ne yaparız?” (Ahmed, 2006, 179)

Bir krize işaret eden, normali tekinsizleştiren kuir nesnelere tasarım tartışmasına dahil etmek, tasarım söyleminin kurduğu sınırları görünür kılacaktır. Bu bildiride tasarımın ürettiği pratikler ve söylemlerle dışarıda bırakılan bazı nesnelere, tasarım araştırmalarında uygulanan bazı yöntemlerle incelenecektir. Ötekileşen bu nesnelere araştırmak için tasarım disiplininin de benimsediği araştırma yöntemlerini kullanmanın yaratacağı çatışma, bir uzlaşma aramaktansa tasarımı dışarıda bırakmalarıyla yüzleştirerek çizdiği sınırlarını görünür kılmayı amaçlar.

Araştırmanın Yöntemi

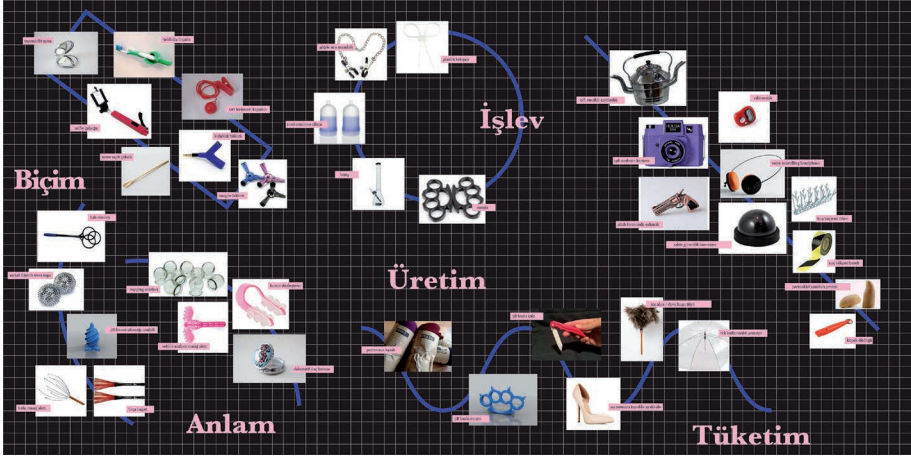
Nesneyi sadece fiziksel varlığı üzerinden incelemek onun oluşturduğu kuir durumlar üzerine yorum yapabilmek, düşünebilmek adına yeterli değildir. Bir nesne ve onu üreten söylem ve pratikler ayrılmaz bir bütündür (Veyne, 1976). Ürünler de buldukları çevre, üretim-tüketim ağı, söylemi, onu oluşturan kavramlar ile bir bütündür. Bu bütünü görebilmek için hem nesnenin kendisi hem de onu oluşturan bilgiye, bağlama bakılmalıdır.

“Belirli bir nesne buzdağının görünen bir kısmı, onu oluşturan söylem ve pratikler de görünmeyen kısımdır. Aralarında bir altyapı-üstyapı veya öncelik-sonralık ilişkisi yoktur, hangisini görebildiğimiz nereye baktığımızla ilgilidir.” (Veyne, 1976, 54)

Nesnenin kuirliği ve kuirleşmesini tartışabilmek için yukarıda listelediğimiz tanımlar dizisini takiben, kendileri veya bağlamları kuirlik içeren nesnelere kümelemeye başladık. Bu kriterlerle oluşturduğumuz açık uçlu kümeler ve bünyelerindeki örneklem, kuirleşmenin doğası itibarıyla mutlak olmayan, çoğaltılabilir, türetilebilir bir yapıdadır (Resim 3).

Bu konumlandırmayı takiben, kullanılacak yöntem, erişilebilirlik ve malzeme derinliği kriterleri üzerinden ikinci bir seçki yaparak, odaklanacağımız ürün ve yöntemleri belirledik.

Endüstriyel tasarımın sınır dışı bıraktığı nesnelere araştırmak için yöntem olarak aynı alanın benimsediği araştırma yöntemlerine başvuruldu. Etnografik araştırma, kullanıcı mülakatları, patent okuması, literatür araştırması, piyasa araştırması gibi

Resim 3. Kuirleşen nesnelere kümeleme (Görsel: Faysal Altunbozar, 2016)

yöntemlerden yararlandı. Nesnenin kuirliğini araştırmak, yöntem olarak da kuir bir yapı gerektirdi.

“Kuir teori normatif bir akademik disiplin olmaya ne kadar meyil ederse kuir olma iddiası o kadar makullüğünü yitirir.” (Halperin, 1995, 113)

Araştırma hem süreç hem de sonuçları itibariyle katı, nesnel bir karakterden ziyade öznel, amorf bir yapı taşıdı. Mutlak doğrular bulmak ve kuir endüstriyel tasarım nesnelere için bir kategoriye dönüştürmek hedeflenmedi. Kuirin bir kategori ya da yönteme dönüşmesinden öte, normda, öznedeki kimlikte, yöntemde ve disiplin fikrinde sürekli bir istikrarsızlaştırma teşebbüsünden bahsedilebilir. (Yardımcı, 2014)

KUIRLEŞEN ÜRÜNLERİN İŞARET ETTİĞİ SINIRLAR

Araştırmamızı yürütürken odaklandığımız ürün ve yöntemler: bong üzerine kullanıcı görüşmeleri; sahte güvenlik kamerası üzerine piyasa araştırması ve patent incelemesi; Patronsuz Kazak üzerine saha araştırması (fabrika ziyareti ve görüşmeler); zikirmatik üzerine literatür ve piyasa araştırması; +41 numara topuklu ayakkabı üzerine kullanıcı araştırması ve üretim saha araştırmaları olmuştur.

Örnekleme içinden belirlediğimiz bu temsilci ürünleri, her birine dair bilgi üretimine uygun ve tasarım tartışmalarında görünürlüğünü artırabileceğimiz bir zemine taşıyabilecek yöntemler üzerinden inceledik.

Bong: Kullanıcı Görüşmeleri

Bong bir çeşit tütün ve tütün türevi maddeler için kullanılan bir filtreleme cihazıdır (Resim 4). Yapı itibariyle oldukça basittir. İki adet boru ve bu iki boru arasındaki su haznesi ile işlev kazanır. Aradaki su haznesi yanan bitkisel materyal için

Resim 4. Cam bong şişesi (Kaynak: <http://www.bongin.com/> adresinden erişildi)

Resim 5. Kendin yap metoduyla üretilen bong (Kaynak: <http://www.wikihow.com/Make-a-Bong> adresinden erişildi)

filtre görevi üstlenir. Yanan tütünün içerisindeki zararlı maddeler su içerisinden geçerek filtrelenir. Bir çeşit nargile olan bong, yaygın olarak kenevirde üretilen keyif verici maddelerin tüketimi için kullanılır. Bu ürünün satışı ve kullanımı yasaldır fakat bong'un özdeşleştiği keyif verici maddelerin kullanım ve temini Türk Ceza Kanunu'nun 191. maddesince [4] yasaklanmıştır. Bu çelişkidenden doğan durum ise nesneyi marjinalleştirir.

Bu marjinalleşme durumunu gözlemleyebilmek için kullanıcı görüşmesi yöntemine başvurduk. Belirli bir süredir bong kullanan ürün kullanıcılarıyla nesnenin günlük hayattaki yeri ve kullanımı hakkında bilgi edinebilmek amacıyla yarı yapılandırılmış kullanıcı görüşmeleri yapıldı. Bu görüşmelerde bongun nasıl çalıştığına, günlük hayattaki yerine, yaşanan kullanım problemlerine dair bilgi edinmek amaçlandı. Bu doğrultuda kısa mülakat soruları hazırlandı. Görüşme yapılan kullanıcıların demografik bilgileri gizli tutuldu.

Bongu keyif ve medikal amaçla kullanan farklı kullanıcılarla yapılan araştırma sonucu, bongun yarattığı yasal çelişkinin kullanıcıları üzerinde bir tedirginliğe neden olduğu gözlemlendi. Günlük hayatlarında, evlerinde nesneyi gizlemeye ihtiyaç duymayan kullanıcılar genelde evlerinden bir süre ayrıldıkları, tatile gittikleri zaman bonglarını gizlediklerini söylediler.

“Genelde salonda masanın üzerinde duruyor aksesuar gibi, evime giren çıkan da belli olduğu için gizleme gereği duymuyorum. Zaten çoğu kişi ne olduğunu bile anlamıyor. Sadece tatile vs. giderken kendi ahşap kutusuna kaldırıyorum.” (Kullanıcı 1)

“On yedi yıldır medikal amaçla kullanıyorum. Etrafımda kullandığımı oğlum dışında bilen yok. Yargılayacaklarını bildiğim için gizli tutuyorum.” (Kullanıcı 3)

Kullanıma yönelik sorularda ise kullanıcılar bongu tek başına değil arkadaşlarıyla toplandıklarında, kalabalık bir grup olarak kullandıklarını belirttiler. Ortak kullanımda herkesin aynı miktarda tütün yaktığı bong, tercih edilen keyif verici maddenin paylaşım sorununu ortadan kaldıran bir çözüm olarak kullanılıyor. Tütün filtrelemek amacıyla kullanılan ürün, bu kullanım senaryosunda bir araya getirici araç olarak kullanılıyor ve bu durum iletişim konusunda yeni bir potansiyel doğuruyor.

“Biz aile olarak kullanıyoruz, toplandığımız zaman muhabbet için iyi oluyor. Beraber hiç konuşmadığımız konuları bile konuşuyoruz. Annem, babam rahat bu konuda.” (Kullanıcı 1)

“Ot aldığımız zaman onu sigarayla eşit sarması zor. Bazen sigaradan kimi çok kimi az içiyor, bir eşitsizlik oluşuyor. Bong paylaşım sorununu çözüyor. Bir araya geldiğimizde döndürüyoruz, muhabbeti oluyor.” (Kullanıcı 2)

İşlev ve fiziksel özellik odaklı sorulara verdikleri cevaplarda ise kullanıcılar temizlik problemlerinden bahsettiler. Bongun pipo kısmı ve tek parçadan oluşan gövdesi üzerinde, sürekli kullanımda oluşan lekeler ve bu lekelerin temizlik zorlukları kullanıcıyı ürünü kullanmaktan vazgeçiriyor. Hatta bong basit bir teknik sisteme sahip olduğu için pet şişe, kova gibi nesnelere üretilebiliyor (Resim 5). Kullanıcılar zaman zaman bong şişelerini temizlemek yerine bu tek kullanımlık yöntemleri tercih ediyorlar.

“Temizlemesi oldukça zor ve zahmetli. Delikten fırça zor girdiği için, içindeki tütün kalıntıları zor çıkıyor. Aslında bir temizleme çubuğu bile gelse yanında çoğu sorun çözülecek.” (Kullanıcı 1)

“Her zaman bongu çıkarıp kurup sonra temizlemek yerine pet şişeden yapılan yöntemleri kullandığımız oluyor. Pet şişe ve permatikle hızlıca bong yapmak mümkün. Etkisi çok iyi olmuyor ama sonuçta çalışıyor.” (Kullanıcı 2)

Bong temsil ettiği alt kültür ve hakkındaki varsayımlar nedeniyle marjinalize olmuş bir kullanım nesnesidir. Ürünün tek tip bir kullanıcıya hitap ettiği varsayılabilir fakat yaptığımız görüşmeler sonucu nesnenin farklı kullanıcılar tarafından çeşitli biçimlerde kullanılabilme potansiyelini keşfettik. Fakat hem satıcıların hem de kullanıcıların yasal uygulamalar ve etik durumlar nedeniyle yaşadığı çekingelik nesnenin araştırılmasını ve potansiyellerinin keşfedilmesini zorlaştırmakta. Bongun kendisi üzerinde bir yasal kısıtlama olmamasına rağmen, kullanımıyla özdeşleşen keyif verici maddelere yönelik yasaktan ötürü bong nesnesinin kendisi de tasarım pratiği içinde bir hayalet ürüne dönüşür.

Sahte Güvenlik Kamerası: Piyasa Araştırması / Patent

Ev, iş yeri, sokak ve çeşitli alanlarda yer alan kapalı devre televizyon kameraları modern kentlerdeki en yaygın kullanılan güvenlik sağlayıcılarından biri. Günümüzde neredeyse bu kayıt sistemlerinin nasıl kullanıldığı, gerekliliği ve yönetimi meseleleri tartışma konusu olmaktan çıktı. 7/24 kayıt altında olmak kent yaşamı için gerekli bir güvenlik önlemi haline geldi. Artık her apartmanın girişinde bir

United States Patent [19] (11) Patent Number: **4,651,144**
Pagano (45) Date of Patent: **Mar. 17, 1987**

[54] **SECURITY HOUSING WITH MOTION DETECTOR**

[76] Inventor: **Raymond V. Pagano**, 2674C Lithonia Ind. Blvd., Lithonia, Ga. 30058

[21] Appl. No.: **727,749**

[22] Filed: **Apr. 26, 1985**

[51] Int. Cl. **G08B 25/00**

[52] U.S. Cl. **340/698; 340/541**

[58] Field of Search **340/691, 693, 541; 358/108, 229**

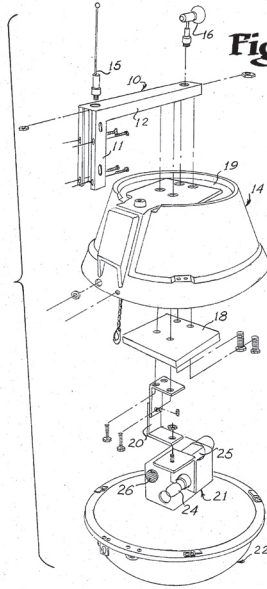
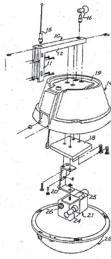
Reference Cited
U.S. PATENT DOCUMENTS
3,285,151 11/1966 Black 358/229 X
4,120,940 3/1982 Pagano 358/108 X
4,144,071 8/1982 Allen 340/693 X

OTHER PUBLICATIONS
Mountain West, "Security Catalog and Reference Manual", 19th edition, p. 63, 1985.
Primary Examiner—James L. Rowland
Assistant Examiner—Thomas J. Muller, Jr.
Attorney, Agent, or Firm—James R. Middleton

[57] **ABSTRACT**
A security housing having the appearance of a housing containing a surveillance camera, the housing including a dummy camera and a motion detector. The appearance of the housing is changed when motion is detected to give the impression that the apparatus is in fact a surveillance camera. The dome that normally conceals the camera is lighted, and this light is extinguished when motion is detected. A spot light or flood light lights the area in response to detection of motion, and an audible alarm may be sounded.

5 Claims, 5 Drawing Figures

U.S. Patent Mar. 17, 1987 Sheet 1 of 4 4,651,144

Resim 6. Sahte kameraya ait patent (Kaynak: U.S. Patent No. 4,651,144, 1987)

Resim 7. Karaköy Alt Çarşıda silahlarla birlikte satılan güvenlik araçları (Fotoğraf: Faysal Altunbozar, 2016)

kamera ya da her balkonda bir alarm kutusu yer alıyor. Güvenlik cihazları gelişen teknolojiyle birlikte gün geçtikçe yeni özellikler kazanıyor. Kablosuz gece görüşlü, 4K görüntü kalitesinde kayıt yapan güvenlik kameralarına ulaşmak mümkün. Kameralar bir mekanı sürekli kayıt altında tutmanın yanı sıra asıl olarak o mekanda olabilecek istenmeyen durumları önleme amacıyla kullanılırlar. Kayıt altında olmak, ifşa edilmek caydırıcı bir unsurdur. Bunun için kayıt tutuyor olması gerekmeyen güvenlik kamerası sadece fiziksel varlığıyla bu etkiyi yaratabilmektedir. Böylece sahte güvenlik kameraları ortaya çıkmıştır.

Bu cihazlar plastik bir kabuk ve bu kabuğun içerisine yerleştirilmiş hareket sensörüne bağlı bir LED'den oluşur. Patentlenmiş sahte kameraların teknik çizimleri ise ürünün kabuğunun detaylı yapısını ve içerisinde bulunan basit mekanizmayı gösterir (Resim 6). Normalde mekanizmayı gizlemek için kullanılan kabuk, artık işlevi gerçekleştiren kısım olduğu için bu kısımdan sadece kabuk olarak bahsedemeyiz. Yasal olarak temini ve kullanımı serbest olan bu aygıtların çevresinde yaşanan bir suç olayı karşısında mağdur kimse, kamera sahibini sahte güvenlik hissi uyandırdığı gerekçesiyle suçlayabilir (Homeland Security News Wire, 2006). Nesnenin kabuğuna yüklenen korkutma, caydırma işlevi, sahte güvenlik kameralarının üretilmesine imkan vermiştir. Yüksek teknolojiye güvenlik sistemleriyle yarışır bir şekilde sahte güvenlik kameraları piyasada kendilerine bir alan oluşturmuştur. 2016 Haziran verilerine göre çevrim içi perakende satış sitesi Amazon'un en çok satan güvenlik kameralarından biri bir maket kameradır [5]. Karaköy'de güvenlik sistemlerinin rahatlıkla bulunduğu yeraltı çarşısında ise sahte kameralar yine asıllarıyla birlikte satılıyor (Resim 7). Beş ila 20 TL arası alınabilen cihaz, çeşitli silah, bıçak, muşta gibi savunma ve saldırı aygıtıyla aynı vitrini paylaşıyor. Bu dükkanlardan güvenliğin iki biçimini okumak mümkün.

Modern korkuluk görevi gören sahte kameralar üzerinden kabuğun işlevi yeniden yorumlanabilir. Bu ürünün başarısını görüntü kalitesi ya da kullandığı bağlantı teknolojisi değil kabuğun gerçekçiliği belirlemekte. Aldatma, kandırma gibi negatif yüklü ifadeler sahte kamera bağlamında olumlanmaya başlar ve sahte kamera böylece tasarımın işlev ve fayda odaklı tanımlarıyla net bir zıtlık oluşturur.

Patronsuz Kazak: Saha Araştırması (Fabrika Ziyareti ve Görüşmeler)

Yaptığımız fabrika ziyareti sırasında Özgür Kazova işçilerinden öncelikle geçirdikleri süreci dinliyoruz. 2013 yılında Kazova Tekstil Fabrikası'nın işçilerden habersiz bir şekilde kapatılmasıyla, işçiler şirkette kalan üç aylık maaş ve ihbar tazminatları gasp edilerek mağdur oluyorlar. Bu mağduriyetlerini gidermek için direnişe başlayan işçiler bir dizi eylem ve yürüyüş yapıyorlar. Bir yandan da hukuki süreç devam ediyor. Dört ayın sonunda fabrikayı işgal eden işçiler tazminatları karşılığı dokuma makineleri üzerinde hak talep ediyorlar. Uzun yasal işlemler sonucu makineleri satın alan işçiler Özgür Kazova ve Diren Kazova olmak üzere iki gruba ayrılıyorlar. Özgür Kazova hak elde ettikleri makinelerle birlikte İstanbul, Rami'de yer alan atölyelerine taşıyorlar. O günden beri patronsuz kazakların tasarım, üretim ve satışı burada gerçekleşiyor (Resim 8).

2016 Mayıs ayında gerçekleşen fabrika ziyareti kapsamında Özgür Kazova ekibiyle üretim biçimi, atölyenin hedefleri, kazakların satış yöntemi, ham madde temini, reklam, marka değeri gibi hem ürünün kendisi hem de üretim-tüketimini ilgilendiren konular görüşüldü. Öncelikle Özgür Kazova'nın %100 pamuk ve %100 yünden ürettiği kazaklar işçiler tarafından tasarlanıyor ve ürün onu tasarlayan işçinin ismiyle anılıyor (Muzo ve Aynur gibi). Sarf edilen maddi ve gayri-

Resim 8. Patronsuz Kazaklar (Kaynak: <http://ozgurkazova.org/>)

maddi emeğin karşılıksız kalmamasını istiyor Özgür Kazova işçileri. Bu nedenle atölyelerinde Uluslararası Kooperatif Birliği'nin şu ilkelerini benimsiyorlar:

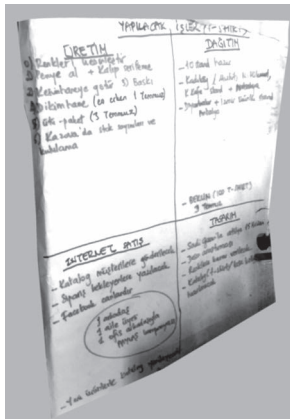
1. Üyeler arası demokratik öz-yönetim
2. Yeni üyelere açık ve gönüllülük esasına dayalı bir yapı
3. Eşitlikçi paylaşımaya dayalı ekonomik model
4. Öz-yönetime dayalı bağımsız üretim
5. Sürekli eğitim, öğretim ve bilgi paylaşımı
6. Kooperatifler arası iş birliği
7. Tüm toplumsal mücadelelerle dayanışma

Bir kooperatif olarak yola çıksalar da, yasal olarak üretim kooperatifi kurmanın maddi yükünü kaldıramadıkları için şimdilik faaliyetlerine şirket olarak devam ediyorlar. Ulaşmak istedikleri hedefleri günde 6 saat çalışma, Türkiye koşullarında geçinilebilir ve arta kalan zamanlarda yapılacak kültürel aktiviteleri karşılayabilen bir maaş, ve ortak şartlar altında patronsuz bir üretime devam etme olarak listeliyorlar. Bu hedefe ulaşabilmeleri için aylık 800 birim ürün satmaları gerekiyor. Satış kanalı olarak bir çevrim içi perakende sitesini, ticari görüşlerinin uyduğu mağazaları ve kendi atölyelerini kullanıyorlar. İnternet üzerinden ya-

pılan satışlarda firmanın aldığı %12 pay Özgür Kazova'yı rahatsız ediyor. Yakın bir zamanda başka üretim atölyeleriyle kendi çevrim içi satış ağlarını kurmak istiyorlar. Atölyenin son kullanıcıya açık olması büyük önem taşıyor çünkü tüketici kazakların üretimine en şeffaf haliyle tanık olabiliyor. Bir ürünün üretimi için gereken aşamalar, yapılan harcamalar, iş bölümü üretim hanenin duvarlarında tablolar halinde asılı (Resim 9). Bu grafiklerin etrafında ise emek mücadelesi veren yurtiçi ve yurtdışındaki atölyelerden posterler, bildiriler yer alıyor (Resim 10). Kazakların %100 yün ve %100 pamuk olması büyük önem taşıyor. Tabii bu durum ham madde maliyetini de artırıyor. Ham madde teminini yaptıkları atölyelerin çalışma koşulları da Özgür Kazova'nın dikkat ettiği durumlardan biri. Atölye, üretim politikasını sadece atölye içinde değil, dahil oldukları tüm üretim ve tüketim ağlarında sürekli olmasını amaçlıyor. Fiyat konusunda da kendilerine hedeflerini şu şekilde açıklıyorlar:

“Yüksek kalite, organik kazaklar üretiyoruz ama kârı düşük tutmaya çalışıyoruz. Ben 15 senedir işçiyim ancak şimdi yün kazak giyebiliyorum. Bizim ürettiğimiz kazakların bizim gibi işçiler tarafından da tüketilebilmesini istiyoruz.”

Özgür Kazova'nın patronsuz kazakları iktidar ve baskının yoğun olarak hissedildiği tekstil endüstrisi içerisinde yeni bir ihtimalin temsilcisi oluyor. Bu ihtimalin doğurduğu potansiyeller beraberinde birtakım krizlere de yol açmakta. Atölyenin politikasını bağlı olduğu tüm üretim ve tüketim ağlarında sürdürmek istemesi, sadece kendi içinde değil tüm düzen içerisinde bir değişim öneriyor. Bu sebeple Özgür Kazova'nın ürettiği ürünleri üretim bağlamından kopuk, sadece fiziksel birer nesne olarak ele almak mümkün olamaz.

Resim 9. Atölyenin duvarında asılı olan iş ve maliyet listesi (Fotoğraf: Faysal Altunbozar, 2016)

Resim 10. Özgür Kazova atölyesi (Fotoğraf: Faysal Altunbozar, 2016)

Zikirmatik: Literatür (Tez Okuması) / Piyasa Araştırması

Elektronik ve mekanik sayaçlar basit bir yapıya sahiptir, üzerlerindeki tek tuşa basarak sayma işlemini gerçekleştirir ve sayma işlemini kayıt altında tutar. Gözlem ve araştırmalarımıza göre sayaçların kullanım amaçları arasında müzelerde ziyaretçi saymak, koşullarda tamamlanan turları saymak ya da örgü sırasında atılan ilmekleri saymak bulunmaktadır. İslamiyet'in yaygın olduğu coğrafyalarda ise elektronik sayaçlar dua pratiği için geleneksel olarak kullanılan tespihlerin yerine geçerek zikirmatik (Resim 11) işlevi doğuyor (Tönük, 2011). Tönük'ün (2011) *Dua Sayma pratiği: Türkiye'de Günlük Hayatta Tespih ve Zikirmatik Kullanımı* başlıklı yüksek lisans tezi bu konuyu derinlemesine irdelemektedir.

Tespihin görsel belirginliği, mekanik sayaçların ses çıkarmasına karşılık dijital sayaçlar parmağa takılabilen sessiz ve göze çarpmayan aygıtlardır. Bu sayede kullanıcı ibadetini izlenmeden yerine getirebilmektedir. Nesne görünmezliği ve sayma fonksiyonunu sağlayarak ibadet bağlamında kendine geniş bir yer bulur (Tönük, 2011). Muadili tespihin aksine, biçimsel ve anlamsal olarak ilahi bir simgeye dönüşmez fakat görsel sessizliği vadeden zikirmatiklerin aksine, piyasada yer alan parlak taş süslemeli (Resim 12) ya da tespihin formunu mimik eden elektronik zikirmatikler (Resim 13) bu döngüyü başa sarmaktadır.

Resim 11. Piyasada yer alan aynı ürüne ait farklı zikirmatik ambalajları (Fotoğraf: Faysal Altunbozar)

Resim 12. Parlak taş süslemeli zikir matik üretimi (Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=n9pkNgNRnMU>)

Resim 13. Tespih görünüm taklit eden dijital sayaç (Kaynak: https://sc01.alicdn.com/photo/v1/1918168850/digital_prayer_beads_muslim_counter.jpg)

Tespihin sağlayamadığı görünmezliği ve pratikliği sağlayarak yaygınlaşan zikir matik biçimsel olarak tanındıkça öngörülen bağlamı dışına çıkararak yeniden anlamlandırılır. Dekoratif uygulamalar ya da tespihi biçimsel olarak taklit eden çeşitleriyle görünmezlik iddiasını kaybeder ve sayaç ikonik bir ibadet nesnesine dönüşür.

Topuklu Ayakkabı (+41 Numara): Kullanıcı Görüşmesi / Saha Araştırması (Mağaza ve Üretim Hane Ziyareti)

Beyoğlu çevresinde, ana akım ayakkabı mağazalarında yer almayan büyük numara ayakkabıları üreten ve satan üç farklı mağaza ve üretici ile yaptığımız görüşmelerin hedefi ayakkabıların tüketicileri ve üretim ağı hakkında bilgi edinmek oldu.

Bu perakendecilerden Taxim Shoes (Resim 14) ve Fitbas kendi üretimlerini, yerel ve uluslararası pazardaki paylarını genişletmek için gerçekleştirdiklerini ifade ederken, hazır ürünleri satan Limbo Concept, kullanıcı kitlelerini LGBTQI+ olarak tanımlıyor. Yine Limbo Concept, az görünür bir alanda alışveriş deneyimini kolaylaştırdıklarını ifade ederken, Taxim Shoes her modeli üretebileceklerini ve mevcut ayakkabılara genişletme yapabileceklerini vurguluyor (Resim 15). Fitbas ise sadece kendi modellerini üretirken küçük ve büyük numaralarda uygun ayakkabı bulamayan tüketiciye çalıştıklarını vurguluyor.

Üretici ve mağazalarla yapılan görüşmeler ardından kullanıcı problemlerini dinlemek için Lambdaistanbul aktivistlerinden Pınar Hanım ile görüşüldü. Öncelikle büyük ayaklı olma durumunun sadece trans kadınlara özel bir durum olmadığını, ana akım düzenin standartlarına uymayan, kendi deyimiyle, biyolojik heteroseksüel kadınların da aynı sorunları yaşadığını, onların da kendi dayanışma platformları olduğunu söylüyor. Daha sonra Pınar Hanım bu ayakkabı/kıyafet konusu üzerinden yapılan ayrımcılığa dikkat çekiyor. Trans bireylerin kullanmak istedikleri deneme kabinlerine alınmayışından, satış elemanları tarafından uygulanan kötü muameleden ve sadece belirli modellerin büyük beden ve numaralarda üretildi-

Resim 14. Taxim Shoes'un vitrini (Fotoğraf: Faysal Altunbozar, 2016)

Resim 15. Taxim Shoes'un kalıp genişletme mekanizması (Fotoğraf: Faysal Altunbozar, 2016)

ğinden bahsediyor. Aynı zamanda trans kadınlar için yaşamın kentin kurtarılmış bölgelerinde, gettolarda sınırlandırıldığını söylüyor:

“Örneğin Deichmann'da 44 numaraya kadar topuklu ayakkabı bulmak mümkün. Ben Kartal'da oturuyorum evimin oradaki mağazada bulmam imkansız. Ama Şişli, Mecidiyeköy Deichmann'da rahatlıkla bulabilirsin. Bu sadece ayakkabı meselesi değil, trans kadın görünürlüğüne kabul olduğu gettolarla sınırlı her şey.”

Endüstrinin verimi ve üretim kolaylığını artırmak için oluşturduğu standartlar, beden ölçüleri bu standartların dışında kalan kullanıcı grubunu ötekileştirir. İdeal olanın dışında kalan kullanıcı özel üretim gibi alternatif yollara mecbur bırakılır. 42 numaranın üzerinde topuklu ayakkabı üretilmemesi sadece talebin olması veya olmamasıyla ilgili değil, toplum tarafından reddedilmesiyle de ilintilidir. Giyim endüstrisindeki standart beden ölçüleri güzellik normlarının ve toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda önemli bir rol oynar. 44 numara topuklu bir ayakkabı ideal beden ölçülerinin dışına çıkıp ikili cinsiyet yapısını ve standartları kırmasıyla kuir bir örnek oluşturur.

SONUÇ

Bu bildiri de endüstriyel tasarımın sınır dışı bıraktığı durumları endüstriyel tasarımın benimsediği bazı araştırma yöntemleriyle inceleyerek, bu sınırların görünür kılınması amaçlandı. Endüstriyel tasarıma dair yapılan tanımların kapsamı sorgulanıp, endüstri içerisinde verimlilik amacıyla yaratılan düzenin çıkardığı bazı problemler tespit edilmiş oldu. Bu amaç doğrultusunda ürünlerin kuirliğine/kuirleşmesine örnek olabilecek nesne kümeleri oluşturuldu. Bu örneklem içerisinde seçilen büyük numaralı topuklu ayakkabı, patronuz kazak, zikirmatik, bong ve sahte kamera üzerine etnografik araştırma, kullanıcı görüşmeleri, tez okuması, patent okuması gibi yöntemler kullanılarak bir inceleme yapıldı. Heteronormatif ürün anlayışını sorgulayan bu nesnelere çıkan bulgular, endüstriyel tasarımın söyleminin dışarıda tutmaya çalıştığı ama bizzat ilgilenmesi gereken bir öte-diyanın kapısını aralıyor.

Sınırını, sınırın ihlali veya yıkımından ziyade, varlığının gözler önüne serildiği ana işaret eder (Foucault, 1991). Disiplinler söz konusu olduğunda çoğu zaman görünmez olan sınırların, özellikle kapsayıcılık iddiasında olan alanlar için ortaya çıkarılması, sorgulanması bu yüzden önem taşır. Hammers ve Brown'a (2004) göre kuir yöntemler, devamlı bir sorgulamaya ve bilginin yapı bozumuna uğratılmasına gerek duymaktadır. Bu doğrultuda ortaya çıkan bulgular, problemler olarak değil tasarım araştırmaları için potansiyeller olarak da algılanabilir. Tasarım pratiği ve söyleminin içerisinde ötekileşen nesnelere mevcut yöntemler üzerinden incelemek bir çatışmaya neden olmuştur. Bir krize işaret eden, normal tekinsizleştirilen kuir nesnelere tasarım tartışmasına dahil etmek, tasarım söyleminin kurduğu sınırları görünür kılar. Ticari başarı, inovasyon ve hayatın iyileştirilmesi üzerinden kendini tanımlayan bir mesleğin, örneklerle ispatladığımız kuirleşmeyle nasıl yüzleşeceği tartışma konusudur. Araştırma sürecinde endüstriyel tasarım pratiğini yönlendiren normlar ve kuir durumlar arasında bir uzlaşma amacı güdülmemiştir. Kenarda kalanların, ötekileşenlerin merkeze çekilmesinden, var olan merkezin sorgulanması hedeflenmiştir. *Heteronormatif Nesnelere Diyarından Kaçış*, tasarım pratiği ve söyleminde yer alan varsayımların iktidarsızlaştırılması ve kötü, çirkin, sapkın, bozuk, öteki olanın potansiyeli üzerine bir çalışmadır.

Teşekkürler

Bu araştırmaya katkılarından dolayı Aslı Altay ve Ayşenaz Toker'e teşekkür ederiz.

NOTLAR

[1] Queer kavramının Türkçe'de akademik olarak benimsenen bir çevirisi yapılmamıştır. 2011 yılında Pembe Hayat Derneği'nin düzenlediği festivali KuirFest olarak adlandırmasıyla pek çok yazar ve yaygın bu transliterasyonu benimsemiştir.

[2] Uluslararası Endüstriyel Tasarım Konseyi

[3] Endüstriyel Tasarımcılar Meslek Kuruluşu

[4] MADDE 191 (1) Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi, bir yıldan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Kendisi tarafından kullanılmak üzere uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran bitkileri yetiştiren kişi, bu fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

[5] WALI Bullet Dummy Fake Surveillance Security CCTV Dome Camera adlı ürün 10 Mayıs 2016 tarihinde Amazon çevrim içi perakende satış sitesinde yer alan ve https://www.amazon.com/Best-Sellers-Electronics-Surveillance-Security-Cameras/zgbs/electronics/898400/ref=zg_bs_nav_e_3_7161091011 adresinden erişilen bilgiye göre gözetleme kameraları kategorisinde en çok satan onikinci, genel fotoğraf ve video kategorisinde en çok satan 60. üründür.

KAYNAKÇA

Ahmed, S. (2006). *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham: Duke University Press.

Altay, C. (2016). Ürün Tasarımı: Beklenmedik Gelişmeler. *Arredamento Mimarlık Dergisi*, 300, 106-109.

- Brule, E. ve Kazi-Tani, T. (2015). *Disputing Ergonomics, Deconstructing Users. A Queer Perspective on Design*. San Francisco: Design History Society. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01246059/document> adresinden erişildi.
- Butler, J. (2013). Kritik Queer. S. Yardımcı ve Ö. Güçlü (Ed.), *Queer Tahayyül* içinde (121-148). İstanbul: SEL Yayıncılık (İlk basım 1993).
- Dreyfuss, H. (2003). *Designing for People*. New York: Allworth Press (İlk basım 1955).
- Edelman, L. (1994). *Homographesis: Essays in Gay Literary and Cultural Theory*. New York: Routledge.
- Endüstriyel Tasarımcılar Meslek Kuruluşu (ETMK) (2016). *Endüstriyel Tasarım. Tanım*. 10 Mayıs 2016 tarihinde <http://etmk.org.tr/tr/anasayfa/> adresinden erişildi.
- Freud, S. (2000). *Bir Yanılsamanın Geleceği - Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*. A. Yardımlı (Çev.). İstanbul: Idea Yayın Evi (İlk basım 1929).
- Foucault, M. (1991). A Preface to Transgression. F. Botting ve S. Wilson (Ed.), *Bataille: A Critical Reader*. Londra: Wiley-Blackwell.
- Foucault, M. (1995). *Docile Bodies. Discipline & Punish. The Birth of Prison*. New York: Vintage Books (İlk basım 1977).
- Giedion, S. (1948). *Mechanization Takes Command* (3. baskı). New York: Oxford University Press.
- Halperin, D. (1995). *Saint Foucault: Towards a Gay Hagiography*. New York: Oxford University Press.
- Hammers C. ve Brown, A.D. (2004). Towards a Feminist-Queer Alliance: A Paradigmatic Shift in the Research Process. *Social Epistemology*, 18(1), 85-101.
- Heskett, J. (1980). Standardization and Rationalization. *Industrial Design* içinde (68-84). Londra: Thames and Hudson.
- Homeland Security News Wire (2006). *Dummy Cameras Present Serious Liability Exposure*. Mayıs 2016 tarihinde <http://www.homelandsecuritynewswire.com/dummy-cameras-present-serious-liability-exposure> adresinden erişildi.
- International Council of Societies of Industrial Design (ICSID) (2015). *Definition of Industrial Design*. 10 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.icsid.org/about/definition/> adresinden erişildi.
- Jagose, A. (2015). *Queer Teori: Bir Giriş*. A. Toprak (Çev.) Ankara: NotaBene (İlk basım 1997).
- Özgür Kazova (2014). *Patronsuz Kazak*. 10 Mayıs 2016 tarihinde <http://ozgurkazova.org/> adresinden erişildi.
- Pagano, R.V. (1987). *Security Housing with Motion Detector: US Patent No. 4651144 A*. United States Patent and Trademark Office.
- Rubin, G. (2014). Cinsellik Üzerine Düşünmek: Cinsellik Politikalarına Dair Radikal Bir Kuram Üzerine Notlar. B. Ersöz (Çev.) *KaosQueer+*, 1, 23-52 (İlk basım 1999).
- Sedgewick, E.K. (1993). *Tendencies*. Durham: Duke University Press.
- Tönük, D. (2011). *The Practice of Counting Prayers: Use of Tespih and Zikirmatik in Everyday Life in Turkey*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Ulrich, N. (2015). *Making Queer*. 10 Mayıs 2016 tarihinde <https://modelviewculture.com/pieces/making-queer> adresinden erişildi.

Uslu, A. (2014). Queer Bir Giriş Doğru. *KaosQueer+*, 1, 4-8.

Veyne, P. (1976). *Le Pain et Le Cirque*. Paris: Seuil.

Veyne, P. (2014). Foucault ya da Tarihte Devrim. *Teorik Bakış*, 3, 49-103.

Warner, M. (1993). Introduction: A Fear of a Queer Planet. M. Warner (Ed.) *A Fear of a Queer Planet* içinde (7-31). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Yardımcı, S. (2014). Queer veya Yöntemde Devrim. *KaosQueer+*, 1, 74-82.